

ks. Andrzej Dobrzyński

 <https://orcid.org/0000-0002-9331-8215>
adobrzyński@jp2doc.org

El Centro Internacional Teresiano Sanjuanista

Oryginalna synteza nauczania Soboru Watykańskiego II. 50. rocznica wydania „U podstaw odnowy” kard. Karola Wojtyły

 <https://doi.org/10.15633/ps.28107>

Ks. Andrzej Dobrzyński – prezbiter archidiecezji krakowskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych; dyrektor Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie i kierownik Katedry Jana Pawła II na Uniwersytecie Mistyki w Avili, Hiszpania.

Article history • Received: 18 Feb 2023 • Accepted: 20 Sep 2023 • Published: 2 Apr 2024

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstract

An Original Synthesis of the Teaching of the Second Vatican Council. 50th Anniversary of the Publication of Card. Karol Wojtyła's "Sources of Renewal"

The article shows that monograph "Sources of Renewal. The Implementation of Vatican II" by Karol Wojtyła is an innovative interpretation of the conciliar doctrine, aimed at deepening the awareness of faith and forming a Christian attitude of responsibility for the revealed truth and for the community of the Church. In presenting this issue, reference is made to reviews of the book published in Poland and abroad, noting also the genesis of the monograph and the history of its editions and translations into foreign languages. Such a perspective, without entering into a substantive analysis of the book's content, nevertheless entitles one to conclude that Wojtyła's monograph is an undervalued position in the contemporary discussion about Vatican II, as well as for understanding John Paul II's pontificate as an intellectual and pastoral process of conciliar reception. Therefore, in-depth studies on the monograph are needed, as well as further editions of the monograph with an appropriate introduction and indexes to facilitate its reading.

Keywords: Karol Wojtyła, John Paul II, the Second Vatican Council, the reception of Vatican II

Abstrakt

Oryginalna synteza nauczania Soboru Watykańskiego II. 50. rocznica wydania „U podstaw odnowy” kard. Karola Wojtyły

Artykuł ukazuje, że monografia „U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II” Karola Wojtyły jest oryginalną syntezą doktryny soborowej, mającą na celu pogłębienie świadomości wiary i kształtowanie chrześcijańskiej postawy odpowiedzialności za prawdę objawioną i za wspólnotę Kościoła. W przedstawieniu tej problematyki odwołano się do recenzji książki, które ukazały się w Polsce i zagranicą. Zaznaczono także genezę jej powstania oraz przedstawiono historię wydań i tłumaczeń na języki obce. Taka perspektywa, bez wchodzenia w merytoryczną analizę treści książki, upoważnia jednak do stwierdzenia, że monografia Wojtyły jest pozycją niedocenioną we współczesnej dyskusji o Vaticanum II i dla zrozumienia pontyfikatu Jana Pawła II jako procesu recepcji soborowej. W związku z tym potrzebne są pogłębione studia na monografią oraz kolejne jej wydania z odpowiednim wprowadzeniem i indeksami ułatwiającymi lekturę.

Słowa kluczowe: Karol Wojtyła, Jan Paweł II, Sobór Watykański II, recepcja Vaticanum II

Pod koniec swojego życia, Jan Paweł II wspominał powstanie książki U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II:

Sobór był wielkim wydarzeniem, a dla mnie niezapomnianym przeżyciem. Wracając z niego wzbogacony. Po powrocie do Polski napisałem książkę, w której starałem się przyswoić idee, jakie rozwinęły się w trakcie soborowych posiedzeń. W tej książce usiłowałem zawrzeć, żeby tak powiedzieć, esencję nauczania soborowego¹.

Została ona wydana przez Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie i ukazała się w październiku 1972 roku². Monografia była nie tylko owocem przemyślenia soboru, ale formą wprowadzenia czytelników, a w pierwszej kolejności wiernych archidiecezji krakowskiej, w doktrynę soborową, nie tylko w jej poznanie, co bardziej jeszcze w jej realizację. Tym bardziej, że 8 maja 1972 roku rozpoczął się Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej, w którego ramach pracowały liczne zespoły studyjne składające się z osób duchownych, ale przede wszystkim świeckich. Książka w zamyśle kard. Wojtyły miała stanowić podstawę do pracy dla zespołów studyjnych nad synodalną inicjacją w dzieło Vaticanum II³.

We wstępie do monografii autor stwierdza, że jego studium nie jest „komentarzem” do dokumentów soborowych. Podkreśla, że jest to „vademecum”, które „naprowadza na różne dokumenty Vaticanum II” pod kątem ich realizacji w życiu wiernych i w praktyce Kościoła. Zaznacza, że nie jest to „studium naukowe, ale raczej studium «robocze»”, związane z realizacją soboru. Książka została dedykowana zwłaszcza tym osobom, które wspomagały arcybiskupa krakowskiego w realizacji soboru⁴.

1 Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Kraków 2004, s. 137; por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 124.

2 Zob. K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 1972.

3 Por. Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej 1972–1979, t. 2: Dokumentacja, Kraków 1985, s. 65, 70, 99 i 147–148. Chodzi o cztery przemówienia kard. Wojtyły do uczestników synodu (29.09.1972, 10.10.1972, 4.12.1973, 1.02.1975). Por. T. Pieronek, *Ricezione del Concilio Vaticano II nei lavori e documenti del Sinodo di Cracovia 1972–1979*, w: *Cristo, Chiesa, uomo. Il Vaticano II nel pontificato di Giovanni Paolo II*, eds. Z. J. Kijas, A. Dobrzyński, Città del Vaticano 2010, s. 60; T. Pieronek, „Uczyć się” Soboru. Diecezjalny Synod Krakowski modelem synodu soborowego, „Ethos” 25 (2012) nr 100, s. 172.

4 Por. K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003, s. 7, 295.

Po upływie pięćdziesięciu lat od publikacji, warto zastanowić się nad walorami książki Karola Wojtyły *U podstaw odnowy*. Nie chodzi o rozstrzygnięcie, do jakiego gatunku literatury związanej z Vaticanum II należy ją zaliczyć, lecz o wskazanie i uzasadnienie, na podstawie historii powstania i recepcji tej monografii w środowisku polskim i zagranicznym, że jest ona przede wszystkim syntezą i oryginalną interpretacją myśli soborowej.

1. Recenzje monografii

Karol Wojtyła był najbardziej aktywny z polskich biskupów podczas soboru. Odznaczał się również dynamizmem w obszarze recepcji Vaticanum II, świadczy o tym między innymi to, że bezpośrednio po jego zakończeniu patronował zespołowi ekspertów przygotowujących oficjalne tłumaczenia dokumentów soborowych na język polski. W kolejnych latach po zakończeniu soboru wygłosił wiele referatów i opublikował liczne artykuły dotyczące problematyki soboru⁵. Na gruncie tej działalności zrodziła się omawiana monografia. Cztery obszernie fragmenty książki stanowiły oddzielne opracowania jako wygłoszone referaty, z których dwa zostały opublikowane jako artykuły⁶.

Po wydaniu w Polsce monografii w 1972 roku ukazało się kilka recenzji. Bogdan Cywiński pisząc z punktu widzenia osoby świeckiej i historyka idei zauważył, że książka jest całościowym spojrzeniem na doktrynę Vaticanum II. Stanowi „refleksję w tonie maksymalnie zobiektywizowanym, wykładowym i surowym”, a struktura publikacji nosi znamię osobistej refleksji jej autora. Cytaty z tekstów soborowych stanowią „najbliższe tło” myśli Wojtyły. Tłem dalszym są odniesienia do Pisma Świętego. Zdaniem recenzenta arcybiskup w sposób zamierzony nie odnosi się do olbrzymiej literatury teologicznej, jaka powstała w czasie soboru i po jego zakończeniu. Przez tę metodę, podkreślił Cywiński,

---

5 Por. K. Wojtyła, *Odnowa Kościoła i świata. Refleksje soborowe*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2014, s. 395; K. Wojtyła, *Kościół w tajemnicy odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2012, s. 18; A. Dobrzyński, *Udział arcybiskupa Karola Wojtyły w Soborze Watykańskim II. Wprowadzenie*, w: K. Wojtyła, *Vaticanum II: czas twórczego myślenia. Wypowiedzi soborowe*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2014, s. 18–37.

6 Por. K. Wojtyła, *Kościół w tajemnicy odkupienia*, s. 18, przypis 16.

autor monografii pragnie ukazać organiczny związek Soboru Watykańskiego II z Objawieniem i „z całokształtem depozytu wiary”⁷.

Andrzej Polkowski, tłumacz, pisarz i publicysta, zwrócił natomiast uwagę, że w dobie polemik posoborowych i fascynacji „technikami” odnowy Kościoła, kardynał Wojtyła wskazuje na to, co z doktryny soborowej należy realizować w praktyce. Publicysta podkreślił, że dla Wojtyły kluczowym terminem jest „inicjacja”, czyli autorowi chodzi o wtajemniczenie w Vaticanum II, a zarazem w Kościół, by być świadomym chrześcijaninem i członkiem Ludu Bożego. Rolą pasterza jest prowadzić ludzi w głąb wiary, do jej źródeł, do objawionych prawd i takim przewodnikiem staje się Wojtyła dla czytelnika tej książki. Polkowski określił publikację jako „niezmiernie ważne wydarzenie w życiu Kościoła w Polsce” i „milowy kamień jego odnowy”. Postulował kolejne jej wydanie w większym nakładzie⁸. Nadmienić należy, że pierwsze wydanie było w nakładzie pięciu tysięcy egzemplarzy na cały kraj.

Adam Kubiś, teolog i eklezjolog, przyznał, że książka „robi wrażenie synopsis” tekstów soborowych, ale istotnym jest „klucz”, w którym Wojtyła je porządkuje i cel, który zamierza osiągnąć. Według teologa, autor chce pokazać, że kwestie wiary, czyli pytania o to, co znaczy wierzyć, być chrześcijaninem i być Kościołem, mają dla soboru charakter na wskroś egzystencjalny⁹. By zwrócić się ku człowiekowi i światu, nie trzeba wyrzec się Boga. Trzeba właściwie rozumieć i łączyć dzieło stworzenia i dzieło odkupienia, co wyraża pastoralna orientacja Vaticanum II. Kubiś podkreślił, że w studium Wojtyły „nie ma akcentów polemicznych”, choć powstało ono w czasie napięć i sprzeczności posoborowych w Kościele powszechnym. W ocenie Kubisia, monografia Wojtyły jest syntezą „lityry i ducha” Vaticanum II¹⁰.

Natomiast ksiądz Stanisław Nagy, sercanin, eklezjolog i ekumenista, opublikował omówienie książki cztery lata po jej wydaniu. Zaznaczył, że napisał ją filozof o „wyjątkowej umiejętności syntetycznego

7 Por. B. Cywiński, *Rzecz o wzbogaceniu wiary*, „Znak” 25 (1973) nr 6, s. 779–781.

8 Por. A. Polkowski, *Studium o realizacji Vaticanum II*, „Życie i Myśl” 23 (1973) nr 6, s. 130–132.

9 Por. A. Kubiś, *Recenzje*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 25 (1972) nr 4–5, s. 299–300.

10 Por. A. Kubiś, *U podstaw odnowy*. (Studium kardynała Karola Wojtyły o realizacji soboru), „Tygodnik Powszechny” 27 (1972) nr 45, s. 2.

osądu w dziedzinie teologii”. Wojtyła ukazuje, co jest „rdzeniem soboru”, umożliwiającym Kościołowi autentyczną przemianę. Autor monografii przedstawia, zdaniem Nagiego, co dokonano się na soborze, ale przede wszystkim proces przenikania prawdy wiary w tkankę życia Kościoła i wiernych. Ten proces asymilacji odbywa się w trzech fazach: formowania się dojrzałej wiary, kształtowania się świadomości współtworzenia Kościoła i kształtowania się postaw w duchu Ewangelii. Nagy stwierdził, że książka nie znalazła spodziewanego odzewu ze względu na trudności spowodowane naukowym językiem autora, jak również licznymi cytatami z dokumentów soborowych, które nie są łatwe w zrozumieniu dla zwykłego czytelnika. Teolog krytycznie ocenił szeroki wachlarz tematów, które podejmuje w książce Wojtyła, twierdząc, że ten „wszystkoizm”, jak się wyraził Nagy, prowadzi do potraktowania niektórych kwestii powierzchownie lub też łączenia ze sobą tematów „na siłę”. Zdaniem eklezjologa, choć lektura książki wymaga koncentracji, to stanowi ona „cenny przewodnik” po doktrynie soborowej¹¹.

Na płaszczyźnie międzynarodowej zainteresowanie monografią rozpoczyna się po wyborze Jana Pawła II i wraz z wydaniem tłumaczeń na języki nowożytnie. Warto jednak odnotować, że po publikacji książki w Polsce w 1972 roku w watykańskim dzienniku „L'Osservatore Romano” pojawiała się o tym redakcyjna wiadomość¹². Ciekawostką jest także artykuł jezuita Henryka Frosa, który ukazał się w połowie 1979 roku w belgijskim czasopiśmie „Nouvelle Revue Théologique”. Autor, polski jezuita przebywający wówczas w Belgii, uważał, że zawarte w książce idee będą kluczowe dla zrozumienia nowego pontyfikatu, dlatego jej tłumaczenia są bardzo potrzebne. Przekonywał również, że jest to książka „niezmiernie bogata” w przemyślenia, oryginalna i syntetyczna, charakteryzująca się nastawieniem kerygmatycznym i ewangelizacyjnym, choć niełatwa w lekturze. Trzeba więc do niej powracać, studiować i medytować nad jej treścią¹³.

11 Por. S. Nagy, Program ocalenia, „Tygodnik Powszechny” 30 (1976) nr 13, s. 3.

12 Por. Un volume del card. K. Wojtyła sull'attuazione del Concilio Vaticano II, „L'Osservatore Romano” 112 (1972) nr 272, s. 2.

13 Por. H. Fros, Un livre trop peu remarqué, „Nouvelle Revue Théologique” 101 (1979) nr 2, s. 260–263.

2. Wydanie tłumaczeń

Tłumaczenie włoskie książki *U podstaw odnowy* od strony edytorskiej miało być podstawą dla przekładów między innymi na języki angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, portugalski i holenderski. Obok pracy tłumacza, którym była s. Magdalena Franciszka Kujawska, ze zgrupowania Urszulanek Serca Jezusa Konającego, uformował się zespół redakcyjny, polsko-rzymski, złożony z księży Kubisia i Nagiego oraz z siostry Emilii Konstancji Ehrich, ze zgrupowania Urszulanek Unii Rzymskiej, mający czuwać nad wiernością przekładów, ale także dokonać pewnych „ulepszeń edytorskich” w wersji włoskiej, by ułatwić lekturę i zrozumienie myśli autora. Wyodrębniono „cytaty soborowe w samodzielne jednostki graficzne”, tak zwane cytaty blokowe, by odróżnić tekst Wojtyły od przytoczonych dokumentów soborowych¹⁴. Ambrogio Piazzoni z Biblioteki Watykańskiej opracował szczegółowe indeksy cytowanych dokumentów soborowych, natomiast redaktor Halina Bortnowska z miesięcznika „Znak” i s. Teresa Dykier ze zgrupowania Urszulanek Serca Jezusa Konającego przygotowały indeks analityczny. Monografia została wydana przez Libreria Editrice Vaticana w lutym 1981 roku. Dołączono do niej kilkunastoniową przedmowę („Premessa”) autorstwa Kubisia i Nagiego. Wersje francuska i niemiecka, które ukazały się w 1981 roku były tłumaczeniami bezpośrednio z języka włoskiego i zawierały własne indeksy analityczne. Tak było również w wersjach angielskiej (1981) i hiszpańskiej (1982) tłumaczonych bezpośrednio z języka polskiego i opublikowanych mniej więcej w tym samym czasie, co pozostałe edycje¹⁵.

¹⁴ Por. A. Kubiś, *Przedmowa*, w: K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 1988, s. 10. Być może opracowanie wydania włoskiego odbyło się pod kierunkiem Jana Pawła II, jak to sugeruje polski jezuita, por. F. Moysa, *Recenzje*, „Collectanea Theologica” 52 (1982) nr 4, s. 192.

¹⁵ Zob. Karol Wojtyła, *Aux sources du renouveau. Études sur la mise en œuvre du concile Vatican II*, transl. H. Louette, Paris 1981; *Quellen der Erneuerung. Studie zur Verwirklichung des Zweiten Vatikanischen Konzils*, transl. A. Berz, Freiburg–Basel–Wien 1981; *La renovación en sus fuentes. Sobre la aplicación del Concilio Vaticano II*, transl. J. L. Legaza, Madrid 1982; *Fontes da renovação. Estudo sobre a prática do concílio Vaticano II*, São Paulo 1985. Wersja angielska ukazała się wcześniej niż włoska: *Sources of Renewal. The Implementation of the Second Vatican Council*, transl. P. S. Falla, London 1980. Ten sam przekład ukazał się także w San Francisco 1981. Wspomniana „Premessa” autorstwa

Warty odnotowania jest fakt, że wydawnictwo watykańskie opublikowało w tym samym czasie włoskie wydanie dokumentacji pracy synodalnego zespołu studyjnego z parafii Matki Bożej Królowej Polski z Nowej Huty. Zespół liczący koło stu osób świeckich wykorzystywał w swojej pracy książkę *U podstaw odnowy*, by w oparciu o nią poznawać nauczanie Vaticanum II i przygotować opracowania oraz wypowiedzi związane z pracą synodu krakowskiego i z powstawaniem jego dokumentów¹⁶. W ten sposób zrodziła się publikacja stanowiąca formę „dialogu” z monografią Wojtyły i rodzaj „szkoły” soboru. Ukazuje ona, że książka krakowskiego arcybiskupa nie służy, by ją czytać w wygodnym fotelu, lecz by ją wziąć na „warsztat”, analizując jej strukturę, aby następnie zagłębić się w poszczególne jej części, czy wykorzystać jako materiał do spotkań poświęconych nauce Vaticanum II. Niestety materiały, o którym mowa, nigdy nie ukazały się w języku polskim.

3. Recepcja książki Wojtyły wśród filozofów i teologów zagranicznych

Zagraniczne wydania *U podstaw odnowy* umożliwiły odniesienie się przez naukowców do treści książki, jej merytoryczną ocenę i dostrzeżenie jej znaczenia dla zrozumienia doktryny soborowej. Zasygnalizowane zostaną wypowiedzi kilku autorów, którzy poświęcili tej książce więcej uwagi, wskazując na jej walory.

Włoski filozof, Rocco Buttiglione, podkreślił związek książki *U podstaw odnowy* z wydanym w 1969 roku dziełem filozoficznym *Osoba i czyn*. Sobór nadał wierze wymiar doświadczenia, otworzył drogę do jej „adekwatnego upodmiotowienia”, do stworzenia takiej „mentalności chrześcijańskiej”, w której „wiera jest intelektualnie przyjęta” i równocześnie „egzystencjalnie przeżyta”¹⁷. *U podstaw odnowy* oferuje „jednolitą wizję wydarzenia soborowego”, a jednocześnie spójną wizję chrześcijaństwa,

---

Kubisia i Nagiego ukazała się w wydaniach francuskim, niemieckim i portugalskim. W wydaniu angielskim „Preface” jest autorstwa Kubisia.

16 Por. H. Bortnowska, *Prefazione*, w: *L'arricchimento della fede. Elaborazione dei pensieri del Cardinale Karol Wojtyła sul rinnovamento conciliare*, transl. A. Setola, Città del Vaticano 1981, s. 11–24.

17 Por. R. Buttiglione, *Myśl Karola Wojtyły*, przekł. J. Merecki, Lublin 2010, s. 261.

w której porządek natury i łaski wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Logos, odwieczna prawda, staje się etosem, a wiara kształtuje odpowiedzialne wykorzystanie wolności¹⁸.

Idąc śladem obserwacji poczynionych przez Buttiglione, belgijski teolog, Bernard Pottier SJ, zaznaczył, że Osoba i czyn i U podstaw odnowy wyróżniają się filozoficznym pokrewieństwem, o czym świadczą kluczowe pojęcia jak „świadomość”, „postawa” czy „uczestnictwo”, ale także związek z głównymi tematami soborowymi. Dlatego ta monografia z dziedziny eklezjologii soborowej w dużej mierze odzwierciedla chrześcijański personalizm. Teolog podkreślił, że choć w książce Wojtyły na plan pierwszy wysuwają się konstytucje *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*, istotną i niewrażliwą rolę odrywa w niej jednak konstytucja o Objawieniu *Dei Verbum*, z czego wynika też obecna w monografii wzajemna i organiczna relacja między Tradycją a Vaticanum II. Pottier stwierdził, że Wojtyła prawdopodobnie jest jednym z nielicznych ojców soborowych, którzy pozostawili „systematyczne dzieło teologiczne” o Vaticanum II¹⁹.

Candido Pozo, hiszpański jezuita, zauważył, że monografia U podstaw odnowy ukazuje, że realizacja soboru zależy od właściwego ujęcia jego doktryny, a przede wszystkim od zrozumienia, że Kościół i sobór nie są dziełem tylko i wyłącznie ludzi, lecz również działającego Ducha²⁰. Jego rodaki i współbrat zakonny, Sandiagio Madrigal, podkreślił udział w „tria munera Christi” jako klucz hermeneutyczny soboru, którym Wojtyła operuje w monografii, by uwidocznic, że nie tyle chodzi o zmianę pojęć, co o odrodzenie postaw²¹. W opinii angielskiego eklezjologa, Paula McPartlana, książka Wojtyły jest fundamentalna dla zrozumienia dziedzictwa soboru w pontyfikacie Jana Pawła II, jego doktrynalnego i pastoralnego aspektu²².

18 Por. R. Buttiglione, *Myśl Karola Wojtyły*, s. 278, 285, 288, 316.

19 Por. B. Pottier, *Vatican II et Jean-Paul II*, „Nouvelle Revue Théologique” 107 (1985) nr 3, s. 361–375.

20 Por. C. Pozo, *Juan Pablo II y el Concilio Vaticano II*, „Scripta Theologica” 20 (1988), s. 417–420.

21 Por. S. Madrigal, *Tríptico conciliar. Relato—misterio—espíritu del Vaticano II*, Santander 2012, s. 102 (Presencia Teológica, 192).

22 Por. P. McPartlan, *The Legacy of Vatican II in the Pontificate of John Paul II*, w: *New Catholic Encyclopedia, Jubilee Volume (“The Wojtyla Years”)*, Washington 2001, s. 63.

Sporo miejsca w swoich publikacjach poświęcił książce *U podstaw odnowy rzymski teolog*, Gilfredo Marengo. Stwierdził, że stanowi ona pewne „unicum” w literaturze na temat Vaticanum II, ponieważ bierze pod uwagę cały korpus pism soborowych, a nie jak było to ówczesną praktyką, by komentować poszczególne dokumenty²³. Postulat podejścia całościowego do magisterium Vaticanum II pojawił się znacznie później. Gilles Routhier, kanadyjski teolog i znawca soboru, analizując tego typu studia nie wspominał jednak o książce Wojtyły, która była pod tym kątem prekursorską²⁴. Spośród teologów, którzy odznaczyli się integralnym podejściem do spuścizny Vaticanum II, Routhier wymienił eklezjologa Hermanna Pottmayera. Niemiecki uczony ze swej strony docenił personalistyczną wizję Kościoła, którą przedstawił Wojtyła w swojej monografii. Wskazał na rozwój tego ujęcia w eklezjologii komunii²⁵.

Kontynuując wątek hermeneutyczny, należy również wspomnieć kardynała Camillo Ruiniego. Jego wypowiedź na temat tej książki miała miejsce po śmierci Jana Pawła II. Zwrócił uwagę, że dzieło Wojtyły stanowi pierwsze i pewnie jedyne dotychczas pogłębione studium soboru w perspektywie hermeneutyki reformy, na którą wskazał Benedykt XVI. Według Wojtyły reforma soborowa nie polega na „adaptacji, która goni za duchem czasu”, ale na „potrzebie i wewnętrznej spójności z przesłaniem chrześcijańskim i z wielką tradycją katolicką”. Włoski kardynał zauważył, że w tej monografii nie ma „przeciwstawienia Ewangelii nowożytności”²⁶. Przeciwnie wyłania się z niej potrzeba i zarazem wyzwanie, by skupić uwagę na problematyce antropologicznej, ujętej w perspektywie wcielenia. „W świetle rzeczywistości i tajemnicy Jezusa

23 Por. G. Marengo, *Giovanni Paolo II e il Concilio. Una sfida e un compito*, Siena 2011, s. 198–205; G. Marengo, *Kościół i człowiek, Lud Boży i komunია*. Realizacja Vaticanum II w ujęciu Karola Wojtyły—Jana Pawła II, „Ethos” 25 (2012) nr 100, s. 79–84.

24 Por. G. Routhier, *Il Concilio Vaticano II. Recezione ed ermeneutica*, Milano 2007, s. 261–294.

25 Por. H. J. Pottmeyer, *Dal Sinodo del 1985 al Grande Giubileo dell'Anno 2000*, w: *Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo*, ed. R. Fisichella, Cinisello Balsamo 2000, s. 24–25; *Die Kirche – Volk Gottes, Communio, Sakrament. Konkurrenz oder Kongruenz Ekklesiologischer Leitideen?*, w: *Servo Veritatis. Materiały Międzynarodowej Konferencji dla uczczenia 25-lecia pontyfikatu Jego Świętobliwości Jana Pawła II*. Uniwersytet Jagielloński 9–11 października 2003 r., red. S. Koperek, S. Szczur, Kraków 2003, s. 273.

26 Por. C. Ruini, *Prefazione*, w: *Alle fonti del rinnovamento. Studio sull'attuazione del Concilio Vaticano Secondo*, tłum. M. F. Kujawska, ed. F. Felice, Soveria Mannelli 2007, s. VI.

Chrystusa – stwierdził włoski purpurat – dwa zasadnicze bieguny dyskursu teologicznego znajdują jedność – nie wchłaniając jeden drugiego – są to Bóg i człowiek”²⁷. Ruini podkreślił, że książka *U podstaw odnowy* ukazuje, że „im bardziej interpretacja Vaticanum II jest zakorzeniona w Chryście, tym bardziej zaprasza do wielkiego i odważnego wyjścia z odniesień autoreferencyjnych, z własnego ogrodu i zagrody”²⁸.

Za szczególnie godną podkreślenia należy uznać ocenę francuskiego jezuita Henri de Lubaca, jednego z czołowych teologów XX wieku i jednego z prekursorów Vaticanum II. Powiedział on, że „dzieło kardynała Wojtyły jest najlepszym źródłem do wyjaśnienia zarówno dominujących tematów soboru, jak i ducha, który leży u podstaw jego programu odnowy”. Podkreślił również, że dla tych, którzy interesują się realizacją soboru, książka *U podstaw odnowy* jest „niezbędnym przewodnikiem”²⁹.

4. Kierunki dalszych badań nad monografią

Zaprezentowane oceny monografii Wojtyły nie są kompletne, dlatego warto dokładnie zbadać jej recepcję w literaturze dotyczącej soboru. Może się wydawać, ale należałoby tę opinię rzetelnie uzasadnić, że książka ta jest przemilczana przez wielu autorów, zwłaszcza „zatroskanych” ukazywaniem przełomowego charakteru Vaticanum II w historii i doktrynie katolickiej. Cisza ta jest zastanawiająca. Nie jest ona – naszym zdaniem – tylko wynikiem powstrzymywania się od krytycznej oceny ze względu na papieską godność autora, lecz przede wszystkim wpływa z niedowartościowania wizji nauczania soboru jako pogłębienia wiary w świetle całej Tradycji Kościoła i jako szkoły kształtowania postaw chrześcijańskich. Niedocenienie tej na wskroś teologicznej wizji wynika niejednokrotnie – w naszej ocenie – ze zbyt historycznej i politycznej drogi odczytywania soboru³⁰.

²⁷ Por. C. Ruini, *Prefazione*, s. VII.

²⁸ Por. C. Ruini, *Prefazione*, s. VIII.

²⁹ Por. H. de Lubac, *Entretien autour de Vatican II. Souvenir et Réflexions*, Paris 2007, s. 126. Pierwsze wydanie miało miejsce w 1985 roku. W cytowanej publikacji nie ma wzmianki, czy jest ona drugim wydaniem, czy dodrukiem.

³⁰ Przykładem niedocenienia monografii jest np. praca naukowa B. A. Estrada, *Dynamic Fidelity: John Paul II's Implementation of the Second Vatican Council*, Dissert. ad MA & LS, Hanover 2016, w której nawiązanie do książki Wojtyły jest bardzo skromne.

Drugim interesującym tematem badań jest ukazanie wpływu i rozwoju głównych idei książki w magisterium Jana Pawła II. Papież w swoim nauczaniu co najmniej dwa razy zacytował fragmenty omawianej monografii³¹. Jednak nie tyle istotne są ślady bibliograficzne, lecz chodziłoby przede wszystkim o porównanie koncepcji życia wiarą w perspektywie antropologicznej i eklezjologicznej rozwijanej w monografii, z jednej strony, a następnie w magisterium papieskim, z drugiej strony³². Podobnie interesującym tematem jest zbadanie roli i znaczenia eklezjologicznego pojęcia „Ludu Bożego”, które – jak się wydaje – ma charakter wiodący w monografii Wojtyły. Warto wspomnieć, że zarzuca się Janowi Pawłowi II, mniej lub bardziej wyraźnie, odejście od kategorii „Ludu Bożego” w swoim magisterium³³. Poszerzenie wiedzy na ten temat, byłoby także przyczynkiem do trwającej dyskusji o synodalności, wykorzystującej pojęcie „Ludu Bożego” jako kluczowe.

W Polsce książka miała trzy wydania. W drugim wydaniu z 1988 roku wprowadzono blokowe cytowanie dokumentów soborowych, a w wydaniu trzecim z 2003 roku powrócono do jednolitej wersji tekstu z pierwszej edycji. Nie wyjaśniono, jakie racje przemawiały za tym powrotem. W żadnym z dotychczasowych polskich wydań nie zamieszczono jednak indeksu dokumentów soborowych i indeksu analitycznego, co warto uczynić w kolejnej edycji książki, myśląc o tym, by ułatwić jej lekturę czytelnikom. Rzeczą pożądaną byłoby dołączenie do publikacji wprowadzającego tekstu, ukazującego genezę i znaczenie monografii w kontekście debaty o Soborze Watykańskim II i pontyfikatu Jana Pawła II oraz wskazującego sposoby lektury tej książki. Według naszej wiedzy, od zagranicznych publikacji książki we wczesnych latach 80. ubiegłego wieku, tylko we Francji i we Włoszech pojawiło się jej drugie wydanie³⁴.

31 To są rozważania podczas modlitwy „Anioł Pański” (6.10.1985 i 3.11.1985), por. Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. VIII/2, Poznań 2004, s. 449–450, 610–611.

32 Por. A. M. Wierzbicki, *Soborowa rewolucja?*, „Ethos” 25 (2012) nr 100, s. 10–11.

33 Por. J. Comblin, *Il popolo di Dio*, Troina 2007, s. 120–121, 130.

34 Zob. K. Wojtyła, *Alle fonti del rinnovamento. Studio sull'attuazione del Concilio Vaticano Secondo*, transl. M. F. Kujawska, ed. F. Felice. O znaczeniu reedycji tej książki dla debaty o hermeneutyce soboru, por. M. Serio, *Il Vaticano II secondo Karol Wojtyła*, „Studi Cattolici” (2009) nr 579, s. 336–338. Zob. K. Wojtyła, *Aux sources du renouveau. Études sur la mise en œuvre de concile Vatican II*, transl. H. Loutte, Paris 2012. Na okładce wydania widnieje napis: *Le livre fondateur de la nouvelle évangélisation: Vatican II – 50 ans*.

Podsumowanie

Kończąc, warto podkreślić, że książkę *U podstaw odnowy* można i należy widzieć jako oryginalną i wieloaspektową syntezę doktryny soborowej. Jej lekturę ułatwia zrozumienie struktury książki. Jej aktualność dotyczy nie tylko strony intelektualnej, lecz również egzystencjalnej. Sobór uczy – jak pokazuje kard. Wojtyła – że wiara winna stawać się doświadczeniem, świadomym wyborem i postawą, a także kulturą życia we współczesnym świecie. Autor monografii zwraca uwagę, że nie można dyskutować o soborze w oderwaniu od jego dokumentów, jak również od źródeł Objawienia i doktryny katolickiej. Ponad pół wieku od czasu publikacji sprawia, że książka Wojtyły jest „czcigodną jubilatką”. Pomimo upływu lat od jej wydania, monografia *U podstaw odnowy* przyciąga skrywaną mądrością, którą trzeba odszukać, jak również dojrzałością spojrzenia na sobór i Kościół. Ujmuje spójnością i logiką myśli, a bliższe jej poznanie i „spotkanie” z nią inspirują do działania. Historia i wpływ tej monografii na debatę o soborze i intelektualne życie Kościoła nie są zakończone. Być może lepsze lata są jeszcze przed nią. Zależy to jednak od czytelników, teologów, badaczy soboru, ale także od wszystkich, którzy pragną „wzbogacić swoją wiarę” i według niej żyć, omijając jałowe dyskusje, a skupiając się na tym, co mówi Bóg do Kościoła.

Bibliografia

- Buttiglione R., *Myśl Karola Wojtyły*, przekł. J. Merecki, Lublin 2010.
- Cywiński B., *Rzecz o wzbogaceniu wiary*, „Znak” 25 (1973) nr 6, s. 779–787.
- Fros H., *Un livre trop peu remarqué*, „Nouvelle Revue Théologique” 101 (1979) nr 2, s. 260–263.
- Kubiś A., *Recenzje*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 25 (1972) nr 4–5, s. 299–300.
- Kubiś A., *U podstaw odnowy*. (Studium kardynała Karola Wojtyły o realizacji soboru), „Tygodnik Powszechny” 27 (1972) nr 45, s. 2.
- L'arricchimento della fede. Elaborazione dei pensieri del Cardinale Karol Wojtyla sul rinnovamento conciliare*, transl. A. Setola, Città del Vaticano 1981.
- Lucac H. de, *Entretien autour de Vatican II. Souvenir et Réflexions*, Paris 2007.

- Madrigal S., *Tríptico conciliar. Relato—misterio—espíritu del Vaticano II*, Santander 2012 (Presencia Teológica, 192).
- Marengo G., Kościół i człowiek, Lud Boży i komunია. Realizacja Vaticanum II w ujęciu Karola Wojtyły–Jana Pawła II, „Ethos” 25 (2012) nr 100, s. 73–89.
- McPartlan P., *The Legacy of Vatican II in the Pontificate of John Paul II*, w: *New Catholic Encyclopedia, Jubilee Volume (“The Wojtyła Years”)*, Washington 2001, s. 63–70.
- Nagy S., Program ocalenia, „Tygodnik Powszechny” 30 (1976) nr 13, s. 3.
- Pieronek T., „Uczyć się” Soboru. Diecezjalny Synod Krakowski modelem synodu soborowego, „Ethos” 25 (2012) nr 100, s. 166–185.
- Polkowski A., Studium o realizacji Vaticanum II, „Życie i Myśl” 23 (1973) nr 6, s. 130–132.
- Pottier B., *Vatican II et Jean–Paul II*, „Nouvelle Revue Théologique” 107 (1985) nr 3, s. 361–375.
- Pottmeyer H. J., *Die Kirche—Volk Gottes, Communio, Sakrament. Konkurrenz oder Kongruenz Ekklesiologischer Leitideen?*, w: *Servo Veritatis. Materiały Międzynarodowej Konferencji dla uczczenia 25-lecia pontyfikatu Jego Świętobliwości Jana Pawła II*. Uniwersytet Jagielloński 9–11 października 2003 r., red. S. Koperek, S. Szczur, Kraków 2003, s. 273–286.
- Pozo C., *Juan Pablo II y el Concilio Vaticano II*, „Scripta Theologica” 20 (1988), s. 405–437.
- Wojtyła K., *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003.
- Wojtyła K., *Kościół w tajemnicy odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2012.